

Первые два явления из «Найды», драматической думы Михаила Петренка

ДЕЙСТВУЮЩИЕ ЛИЦА:

Марья Дорошенко
Галя (Анна), племянница её

ДЕЙСТВИЕ ПЕРВОЕ

Кимната в малороссийском вкусе. Галя выходит и поёт. Это происходит в слободе Цареборисове Харьковской губернии.

1-й ВЫХОД

Галя (*поёт*).

За тучами, за хмарами
Сонечко не сходе;
За вражею роботою
Милий не приходе.
Тучі, хмари громовії,
Розійдитесь різно!
Прибуди милий, чорнобривий,
Хоч нерано, – пізно. *И т. д. (нар. песня).*

Ой Боже, Боже милостивий!
Як довго милого із хутора нема!
Чого там бариться мій голуб сизий?
Давним-давно приїхати пора.
Коли б він знав, як тут скучаю,
Як нудно, важко жить мені,
І що тут робиться на серці, на душі, –
Я вірю: все б для мене він покинув:
Плуги, і хутір, і волів,
І соколом додому прилетів.
Нігде без милого я місця не найду:
У хати – ніч, надворі – жарко,
Туди піду, сюди прийду,
Його нема, – чогось-то жалко.
Не знаю, що сама роблю,
То те вхоплю, друге вхоплю, –
Глядиш – усе летить додолу.
Чи скоро, милий мій, приїдеш ти додому?
Прилинь, прилинь!.. Боюсь: з ума зйду!..
Я цілий день дурна хожу;
Що коло мене єсть – не чую і не бачу,
А тільки чую те, як плачу,
І те, як серденько болить.
О Боже мій! де горе се взялося?
Ще молода, на світі не жила –

А вже воно, мов та змія,
Так дуже в серденько впилося.
Охъ! знаю я, чого терплю,
Чого болить душа і світ темніє.
Мені ще гріх, ще літа молодії –
О Господи, прости! – а я уже люблю.
Люблю і мучусь без кінця,
Несу великий страх і горе;
Спаси мене, великий Боже!
(Начинає молитися.)

Молитися немає сили.
Оттак ув очах і стоїть.
О Боже мій! душа болить...
Ану, лишінь, пригну коліни.
(Становиться на колени.)

ВЫХОД 2-й (входить тётка).

Тётка.

Бачь, молитися і вся в слізах,
Та не абияк, – на колінах.

Галья (встаєт.)

Се тьотушка!.. та ізлякалась же на прах!

Тётка.

З базарю я прийшла та й стала, бач, у сінях,
Та й слухаю, що ти у хаті не одна,
А з кимсь балакаєш; я думала, що гості;
Тихесенько сюди ввійшла *...
Дивлюсь – ти простяглася на помості.
Скажи, голубонька моя,
Чого жива до Бога лізеш?

Галья.

Ох, мамочко моя!
Підчас і горя не уміриш.
Сиділа я сумуючи одна,
Оттут, якраз коло вікна,
То те, друге на ум мені всходило;
Згадала й те, що я на світі сирота,
І горе серцем овладіло
Невідаме мені до сій пори;
І стало трудно, стало важко,
Родителів так стало жалко, –

Мене так сльози [й] залили.
Я світа Божого невздріла,
Не відаю, коли і як
Упала я пред Богом на коліна,
І гірко плакала, молилась...

Т ё т к а.

Згадала баба дівера, що добрий був;
Оттак і ти, моє плем'ятко,
Через 16 літ згадала матір, батька.
Пора-таки збрести на ум!
А ще об чім молилась ти?

Г а л я.

О, милостей багато єсть у Бога;
Молитва, сльози сироти –
До їх пряма, пряма дорога;
Пред Богом так, мов ті зірки,
Блещать сирітськії слізки!
Не об однім Создателя молила:
Щоб дядько був здоров та не болів,
Щоб ви були здорові, я б – щаслива,
Щоб Бог мене благословив
На добре діло, аж із неба...

Т ё т к а.

Нехай і такъ! просила жениха?

Г а л я.

Мені його не треба.

Т ё т к а.

Ні Богу свічка ти, ні чорту кочерга!
Твоя молитва [а]ні к чо́му не годиться.
Чи можна ж дівці так молитися,
Щоб не просить у Бога жениха?
Ох, не розумна ти, як бачу *!
Тобі 16 літ, ти не мала,
Давним-давно тобі пора
Напам'ять знать молитву всю дивчачу.

Г а л я.

Коли б так научилась?

Т ё т к а.

Ти попроси сусіду нашу;
Вона б тебе молитися поучила.
Як каже люд, не знає «Очинашу», –
А як почне молитися вона,
Та все чита, та все чита,
Та, знай собі, поклони гате;
Умориться, – аж піт пройме,
А куряву ж таку зіб'є,
Що хоч тікай мерщій із хати!
І все ж то просить жениха;
Та не аби тобі якого, –
Хорошого та молодого;
Щоб він собі красивий був,
Та щоб горілочки не дув,
Щоб був собі високий, не маленький;
Чорнявий, мав би довгий ус *,
І пареньок таки ловкенький.

Г а л я.

Вона вже дівка хоч куди,
Їй, може, треба женихів;
А я ще молода, – сего не розумію.
Про хлопців я і думати не вмію.

Т ё т к а.

О Боже мій! дівчата всі такі,
Черниці з виду ви і трохи не святі;
Но знаю вовка я по шерсті...
Я дівкою сама була.
Ви хлопців любите до смерти
Всі, без разбору, – як одна;
На серці чортова вся думка,
А глянь на вас – і дівка, як голубка!
Та ви притворщиці великі!
Коли б то кожна з вас дала
Всю воленьку рукам, та язичку,
Оп'ять було б змішеніє язиків , –
На світі стало б, як в шинку;
Одна другій ви б патли обривали,
А хлопцям очі видирали!

Г а л я.

Ви, кажеться, хотіли щось казати...

Т ё т к а.

Спасибі, серце, нагадала;
А я було зовсім забула
Об тім, що думала сказати.

Я жениха тобі на[й]шла:
От чоловік який-то, Боже!
Його полюбиш певно ти,
Чорнявий, стрійний, бравий, гожий *,
Він – просто клад для сироти;
І не абиякого роду,
Ізвісний парень в слободі,
Та ще, к тому, один в сем'ї;
Не п'яниця, як знаю, зроду –
Він в рот горілки не бере;
А смирний так, як те телятко,
А любе – Боже! – як тебе,
Що аж глядять на його жалко.
Я думаю, що ти за його підеш.

Г а л я.

Ні. Заміж я ніколи не піду,
Ніч'єю жінкою не буду;
Бо знаю: щастя не найду,
А лиха – певно що добуду.
К тому ж, ітти – яка нужда?
Хіба я бідна, чи невольна?
Я, слава Богу, всім довольна.
Мого насліддя і добра
Мені до смерти певно стане.
Що в тім печалі і нужди,
Що так краса моя зав'яне?
Зате ж ніхто моїй коси
Не буде пальцями чесати;
Зате ж ніхто моїй краси
Ногами не дожде топтати.

Т ё т к а.

Не хочить заміж, бач, ітти!
Чи видано се сумозбродство *?
О лицемірне все дівоцтво!
За се їх, Господи, прости,
Що навпроти тебе говорять;
А як пошлеть Бог старостів, –
Дівчата ті – та, бач, не ті;
Тоді, спасибі їм, не спорять,
А кажуть: «Ну лишінь скоріше
Чепляйте, мамо, рушники».
Кумедні дуже сі дівки!

Г а л я.

Того кумедні, що дурні,
Я б старостам гарбуз печений
Підставила б, якраз під ніс *!

Т ё т к а.

Вони-то умні, – ти дурна!
Чого ж дурієш ти? – не знаю.
Я тобі тітка, – не чужа,
І я добра тобі бажаю.
Совітую тобі не кидатись людей,
Бо ти живеш на світі сиротою;
А сирота, як кажуть, без очей,
Того й гляди, – зустрінешся з бідною.
Іди ти заміж, не мудруй!
Покинь сі панські витребеньки!
Тобі ще гріх, ще літа молоденькі
На серці думку сю носить.
Ти не жила на світі стільки,
В твої літа не розсудить,
Що солодко або що гірко.
І думки сі ти викинь з голови *.
І заміж, я кажу тобі, іди!

Г а л я.

Тьотусечка моя, голубонька моя!
Моя золотая, моя дорогая!
Я вас люблю – кінця нема;
Чому ж нещасна я така,
Що ви не любите мене,
І хочете людям віддати?
Та що се, Боже мій, таке!
Зовсім вигонять мене з хати.
А я піду та дядькові скажу,
Розплачусь перед ним, пожалуюсь йому.
На вас, на ваші всі затії,
Побачите, що буде вам
І вашим скверним женихам.
Мене, спасибі, любить дядько,
То тільки вам мене не жалко,
Хоча б орда мене взяла;
А я, як здумаю роз[с]татись з вами *,
Так і заллюсь горючими слізами,
І цілий день, мов та дурна.

Т ё т к а.

Та ти сьогодні щось чудненька!
Неначе, Галю, ти маленька, –
Бо плещеш бозна-що таке.
Що я кажу – і дядько скаже те:
Що вік тобі у дівках не сидіти,
І що тобі таки пора
І до чужого вже двора.

Г а л я.

Ну що ви будете робити,
Коли, по-вашому, та заміж я піду?
Ну хто вас стане так любити,
Як я вас, тьотушка, люблю?
Хто вам, коли мене не стане,
Розчесе голову, пов'яже?
З ким дядько буде шуткувать?
А вас хто стане утішать,
Брехавши з ранку до півночі?
Або під вечер – по весні,
Хто буде вам співать пісні,
Про чорні брови, карі очі?
Безщасна доленька моя!
Настане осінь, там – зима,
Завіють вітри, вдарять в'юги,
І вам без мене скучно буде;
І ви заплачете не раз,
Згадавши бідну вашу Галю.
І от забудетесь підчас,
Що я живу в чужому краю,
І підете мене шукать,
По хати скрізь, а тамь – надворі,
И будете мене гукать
На улиці і по садкові;
І скажете: «І тут нема, і там нема,
Куди ж дівалася вона?
Де той привіт, де тая жалість? –
Мене покинула на старість!
У хаті нікому прибрать,
І нікому людей прийнять;
Та де ти, Галю, серце моє?» –
Тут хлинуть сльози поневолі!
Нелегко буде і мені
Без вас там жити на сторонці;
В слізах взійде і зійде сонце;
Все буду я глядіть туди,
Де живете ви, аж за гори;
Все буду вас до себе звать,
А муку серця, тяжке горе
Вам буду з вітром посилать;
І стану сохнуть всякий час,
Як від морозу квіт рожевий,
А умирать прийду до вас,
Не в хату... ні! – в садок вишневий;
Туди печаль і голову мою
На материнськую могилу
Я понесу, там положу,
Туди на суд вас позову!

Тётка.

Та перестань, голубонька моя!
Твої слова для мене бóльні;
Ти, мабуть, хочеш, щоб і я
З тобою плакала сьогодні.
Чи можна статися, щоб тебе
Я за очі дала? хіба здурію!
Я без тебе дихнуть не вмію.
Ми приймем зятя до себе,
І будеш ти його любити,
А він тебе – жаліть і почитати.
І вашу жизнь Господь благословить;
Ви будете щасливі і багаті;
Глядя на вас, і ворог будеть рад!
А я з старим молитись стану Богу,
Готовиться в ту дальнюю дорогу,
З якої ми не вернемось назад.
Тепер, я знаю, бачиш ти,
Чого зарані так печальюсь за тобою.
Охь! страшно серденько мені,
Тебе покинуть сиротою,
З такими чорними бровами!

Галля.

Та хто там сватає такий?

Тётка.

Іван Васильович Шнуренко, –
Ізвісно: писар волосний!

Галля.

Охь, Боже мій! ох, моя ненько!
Та я за його не піду.

Тётка.

Напав тебе не в пору дрік!
Ну чим же він не чоловік? –
Жених такий, що луччого не треба.
Коли б він трапивсь на другу,
Підскочила б як раз до неба
Від радості такому жениху.

Галля.

Нехай другії і радуютьця ему;
Мені тут радість невелика.
Я знаю, прийдеться до сліз!..

Ну, тьотушка, найшли ви чоловіка:
Се не жених, а просто ніж!
Послухайте, що я скажу,
Йому і вам, та прямо в вічі,
Нехай умиється він тричі –
А я за його не піду,
Бо я його і духу не терплю.
Нехай се будеть примха панська!
Він циган сам, і річь циганська *;
А мати там із біса зла,
Від неї встане вся наруга.
Вона мене із'їсть сама;
К тому ж, він п'яниця і волоцюга.

Тётка.

В тебе язик, як бритва, доню.
Не гріх тобі, не страм тобі,
Давать йому такую волю,
Страмить людей без всякої вини?
Де ти набралася такого духу
Брехати так? – і мати зла,
А син не тямиться, як п'є сивуху!..
Як бачу я, з святих нема добра;
Вони хоч здорово поклони дують *,
Зате ж і лаються гаразд і судять
І піднімають мир на сміх.
Так, серце, гріх,
І для людей обидно,
І слухати од дівки стидно.

Г а л я (плачет).

Тётка.

Я, кажеться, тебе не била,
А ти уже й губки надула,
Слізами щочки окропила.
Ой слухай, Галочко, сюда!..
Та ну, не плач же, Бог з тобою!
Ти ще тоді маленькою була,
Як мате, серденько, твоя *
Осталась горювать вдовою.
Не вспіла ще вона обтерти сліз
За мужиком, як тут болізнъ
Мою голубоньку із ніг звалила.
От раз прийшла я хвору навіститъ –
Дивлюсь, сердешная лежить,
Чуть тепла та жива, і рученьки схрестила.
«Що ти, сестра? та що ти робиш?
Ти, мабуть, нас покинуть хочеш?» –
Сказала я, уся в слезах.

А ти тоді ігралася в ногах!
«Мені осталася минута до могили...
Сестра! Бог не послав тобі дітей,
Возьми ж мою дочку замість дитини, –
Нехай не буде без очей!»
Я трохи з горя не здуріла,
Без пам'яті тебе я на руки вхопила,
А ти мене руками обняла
І п'явкою до серденька прилипла;
А я тоді од сліз зовсім осліпла,
Не вбачила, як Богу душу оддала
Моя безщасная сестра! *(плачут обои.)*
І з тій пори на свої руки
Тебе я, Галочко, взяла.
О скільки радостей, о скільки муки
Моя душа перенесла,
Поки Господь мене сподобив
Тебе до розуму, як треба, довести
І дівкою побачити во всій красі.
Сказати не можна, як я тебе жаліла.
О! мати так не жалує дочку, –
Жила і дихала тобою, –
Не раз робилася малою,
Не раз ігралася з тобою на піску.
Бувало, ти чого смієшся, –
І я, мов дурочка, сміюсь,
Заплачеш ти чого, сердешна, –
І я заплачу, зажурюсь.
Ось бачиш сі ліса і гори –
На їх кохала я тебе;
І там переняла ти у мене
Мої пісні, печаль і горе;
Там, там головоньку твою
Я всю кудрями завивала,
А ти за сю любов мою
Мене у ноги цілувала.
Чи думалось коли мені,
Кохавши тебе без міри,
Що прийде врем'я те на ділі,
Що ти за всі мої труди,
Мою любов, моє кохання
Заплатиш, бач, непослуханням?
Бодай сього удруге не дождать!..
О! краще з матер'ю своєю
Мені б прикритися землею.

Г а л я.

Хто вам сказав, що я вас не люблю,
Не слухаю? – не говоріть напрасно!
О! дайте рученьку до серденька прижму,

Чогось воно забилося страшно.
Не знаю, як вас і любить...
Ну, дайте ніжку поцілую!
Чогось моя душа болить,
І важко так, і я тоскую...
Де сльози ділися мої? –
Тепер наплакатись уволю.
Тут темно, кажесться мені...
Боюсь, боюсь зробитися сліпою *!
Не сердитесь, тьотю, на мене,
О гляньте, гляньте веселійше!
Я слово вам даю святе
Не огорчати так вас більше.
Ні, тьотушка! я вас люблю;
Для вас – у воду хоч по шию,
І за немилого піду,
Що в тім нужди, що потім одурію!..
Ну хоч погляньте на мене!...
Не любите мене, як бачу;
Ох, мамочко моя, скажіть,
Чим заслужила я неласку вашу?

Т ё т к а.

Галочко моя, моє ти серденьтко *!
Сирітка милая, сизеньке голуб'ятко!
Люблю тебе без міри, без кінця.
Ти – мій цвіток мого кохання,
Моя надія, сподіванне;
В тобі душі не чую я;
Ти моя радість і утіха!
Послав же Бог святий мені
На старість літ племінницю такую,
Іди лишень мене скорійше обійми!
А я тебе в головку поцілую,
І подивлюсь ув очі карії твої,
Яких нігде найти не можна.
Ану лишень розкинь розкошно
Ти чорні кудроньки свої!
Дай налюбуюся тобою,
Як лебедь чистою водою!
Дай надивлюся на тебе,
Моя голубонька безвинна!
Твоя краса чудесна, дивна,
Такої в світі не найти.
Ну що за очі, що за брови!
Ти, певно, їх взяла у долі
На радість людям і собі.
Давно б пора намалювати
Твою дівочу красоту...
Де ти, сестра? – ну, годі спати!
Устань, поглянь на сироту!..

Ти по лицю – мов та княгиня,
Но, Боже мій! яка судьбина
Тебе на світі жде?
Ти все журлива та журлива,
Ти чуєш лихо на себе...
Боюсь, боюсь: ти будеш нещаслива!
Невідомо, незнаємо о чім
Ти все тоскуєш та тоскуєш,
Ну вийди заміж, так повір:
Тоску навіки ти забудеш,
Забудеш ти співать тоді
Пісні печальні, жалібливі
І будеш ти весела та жартлива,
Спокійная, щаслива...

М. Петренко

*Харьков.
1845 года
Января 20 дня*

Примітки до «НАЙДИ»

«Найда», драматична дума (таким є жанровий підзаголовок, даний автором), вперше опублікована у виданні: Михайло Петренко: Життя і творчість: Художні тексти, дослідження, документи / Упоряд. О. Є. Петренко, О. О. Редчук; наук. ред. М. П. Бондар. – К.: Фенікс, 2013. – С. 153 – 189 (відтворення оригінального тексту та текст, адаптований до сучасної української графіки). Власне, рукопис, із якого «Найда» друкується, озаголовлено: «Первые два явления из Найды Драматической Думы Михаила Петренка». Перші дві яви «Найди» – перший твір із спадщини Михайла Петренка, який вдалось розшукати за більш ніж півтора століття від того часу, коли в «Южном Русском Сборнике» (Х., 1848) було опубліковано майже повну збірку поезій М. Петренка, а в ній – і нові на той час твори. До часу публікації «Найди» жодних нових, не знаних доти творів М. Петренка у друці не з'являлось. Рукопис «Найди» зберігається у Відділі рукописів Російської державної бібліотеки (м. Москва).

Заголовок рукопису мусить наводити на думку, що це – початок більшого драматичного твору, який названо «Наймою», і що за першими двома явами мусили б іти наступні яви. Чи було задум твору (драматичної думи) реалізовано – залишається лише гадати та сподіватись на нові знахідки. Твір жанрово визначено як «дума», мабуть, тому, що його писано віршем, – аргументи цьому надає озаголовлення – «Думи та співи» – збірки віршів М. Петренка на сторінках «Южного Русского Сборника»; очевидно, заголовок збірки відбивав уявлення про таку жанрову диференціацію, за якою вірші сюжетні належать до «дум», а вірші суто ліричні, відповідно – до «співів». Можна припустити, що надання заголовку збірці у «ЮРЗ» здійснювалось не без участі самого М. Петренка, принаймні, з таким заголовком він був згоден – якщо уривок віршового драматичного твору, писаного за два-три роки до публікації збірки віршів, також називає «думою».

Огляд рукопису дозволяє висловити припущення, що – це список твору, виконаний сторонньою особою (можливо, кимсь із підлеглих М. Петренка, що був на той час на посаді старшого помічника столоначальника Харківської палати карного суду); ця стороння особа мала почерк, ймовірно, виразніший, аніж М. Петренко; разом з тим на сторінках списку містяться правки автора (почерком дрібнішим, аніж почерк, яким

виконано основний масив тексту). Ті рядки, які містять правки автора або ж наділені якимись іншими особливостями тексту, вимічено в кінці знаком: *. У коментарі (див. нижче) при наведенні відповідного рядка (на початку також позначеного знаком: *) дається пояснення цьому.

Репліки дійових осіб драми М. Петренка – україномовні. Заголовок, перелік дійових осіб, ремарки – писано російською мовою (що загалом відповідає практиці тогочасної драматургічної творчості: у подібному мовному форматі витримано, приміром, такі твори, як «Сава Чалый» М. Костомарова, «Купала на Івана» С. Шерепері-Писаревського, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, інші п'єси тогочасних українських авторів).

Вище запропоновано нову адаптацію драми М. Петренка «Найда»; ця мовно-правописна адаптація повніше, враховує своєрідність стилю та мови автора: за умов сьогодення, коли українська мова усталилася як мова літературна, немає потреби штучно підганяти «вільне» мовне вираження драматурга під жорсткі правописні норми; варто мати на увазі й можливість того, що автор (допускаючи в мову персонажів окремі русицизми, нестандартну деривацію деяких суто українських слів), міг ставити на меті відтворення слововжитку того середовища (дрібносереднє малоросійське панство), до якого належать персонажі, а також донесення діалектних особливостей української мови Слобожанщини того часу.

Г а л я (А н н а) – В рукопису спочатку стояло: *Анна (Галя)*, тобто *Галя*, як зменшувальне ім'я від *Анна*, стояло другим; в результаті авторської правки ці імена помінялися місцями.

В с л о б о д е Ц а р е б о р и с о в е. – Цареборисів як місто-фортеця заснований у 1599 р.; поселення багато разів було руйноване і знову відроджуване, змінювало свої межі. У другій половині XVIII – на початку ХХ ст. – село; з березня 1919 р. одержало назву Червоний Оскіл (нині – Ізюмський район Харківської області).

З а т у ч а м и, з а х м а р а м и – початок української народної пісні. Близький варіант («Та за тучами громовими сонечко не сходить») опубліковано у виданому А. Метлинським збірнику «Народные южнорусские песни» (К., 1854. – С. 51); пісня із цього збірника записана в м. Лубнах.

* Т и х е с е н ь к о с ю д и в і й ш л а. Було: *Тихенічко* сюди ввійшла.

* О х, н е р о з у м н а т и, я к б а ч у. Було: *Ох, неразумна* ти, як бачу!

Я к к а ж е л ю д, н е з н а є «О ч и н а ш у» – йдеться про молитву, що починається словами «Отче наш...»; це найбільш проста й поширена молитва, має назву Молитва Господня, – цієї молитви навчав Ісус Христос, проповідуючи на горі (Євангеліє від Матфея, гл. 6, ст. 9 – 13.).

* Ч о р н я в и й, м а в б и д о в г и й у с. Замість слова *довгий* спершу стояло якесь інше слово, відчитати яке важко.

О п' я т ь б у л о б з м і ш е н і є я з и к і в. Алюзія на біблійну легенду про змішання Богом мов Ноевих нащадків при спробі спорудження ними Вавилонської вежі, в результаті чого вони перестали розуміти одне одного й розійшлися по різних землях (Буття, гл. 11, ст. 1 – 9). Покликання на цю подію має на меті наголосити на наявності суперечностей, непорозумінь, протилежності інтересів у великої групи осіб.

* Ч о р н я в и й, с т р і й н и й, б р а в и й, г о ж и й. Слово *бравий* вставлено рукою автора.

* Ч и в и д а н о с е с у м о з б р о д с т в о? Рядок цей вписано рукою автора замість закресленого ним рядка: *Філозонія, філозонство!*

* П і д с т а в и л а б, я к р а з п і д н і с! Було: *Поставила* б, якраз під ніс!

* І д у м к и с і т и в и к и н ь з г о л о в и. Було: *І мислі* сі ти викинь з голови.

* А я, я к з д у м а ю р о з [с] т а т и с ь з в а м и. Було: *А я, як вздумаю* роз[с]татись з вами (першу літеру у слові *вздумаю* закреслено).

* В і н ц и г а н с а м, і р і ч ц и г а н с ь к а. У цьому рядку в рукопису наявне паралельне написання коренів одного й того ж слова, а саме: *циган* та *чиганська*. Ймовірно, автор не помітив цього різнобою. Упорядник пропонує виправлення на: *циганська*.

* В о н и х о ч з д о р о в о п о к л о н и д у ю т ь. Можливо, в цьому рядку – помилка переписувача, не помічена автором. Можливо, в оригіналі було: поклони *садять* (що вступає в перегук із словом *судять*, яким закінчується наступний рядок).

* Я к м а т е, с е р д е н ь к о, т в о я. У рукопису рукою автора слово *мати* виправлено на: *мате*.

В о з ь м и ж м о ю д о ч к у з а м і с т ь д и т и н и, – / Н е х а й н е б у д е б е з о ч е й! – тобто, нехай не залишається без догляду.

* Б о ю с ь, б о ю с ь з р о б и т и с я с л і п о ю! Було: Боюсь, боюсь *ізділатись* сліпою!

* Г а л о ч к о м о я, м о є т и с е р д е н я т к о! Відчитання слова *моя* – гадане; написання цього слова має сліди якоїсь не до кінця ясної правки автора, яка, якщо вважати це слово за *моя*, веде до порушення віршового розміру рядка.

Ощадливе корегування орфографії здійснено тут на тих же засадах, що й у текстах поезії М. Петренка. Відтак вказано не всі випадки корегування, лише ті, які доповнюють проведене у поетичних текстах. Головніші з правок стосуються приведення до норм сучасної літературної мови тих слів, у яких має місце нечітке розрізнення фонем **и(i)** та **е**, насамперед у дієсловах. Так, виправлено **и** на **е**: *прилитів* – *прилетів*, *хочите* – *хочете*, *заплачите* – *заплачете*, *підите* – *підете*, *приймим* – *приймем*, *не вернимось* – *не вернемось*, *забудитесь* – *забудетесь*, *будиши* – *будеши*, *будите* – *будете*, ворог *будить* рад – ворог *будеть* рад (в останніх чотирьох парах зміна фонемі сприяє смисловому розрізненню), *не сердтись*, тьотю – *не сердеться*, тьотю; **і** на **е**: *тоскуйи* – *тоскуєши*, *дурійи* – *дурієши*, *умийтсья* – *умиєтсья*; **е** на **и**: *не уміреш* – *не уміриши*. Подібна правка і у прикметниках – заміна **и** на **е**: *невелика* – *невелика*, притворщиці *виликі* – притворщиці *великі*, *тихесинько* – *тихесенько*; **е** на **і**: ще літа *молодіє* – ще літа *молодії* (тут правка допомагає визначити граматичну приналежність слова); **и** на **е** в іменнику: *тьотусичка* – *тьотусечка*. Правкою диференціюємо фонемі **н** м'яке та **й**, виправляючи: *напамнять* – *напам'ять*, *без памняти* – *без пам'яти*, *времня* – *врем'я*. Як і в текстах поезії, суттєвою правкою залишається зміна суфікса у слові *місто*, коли воно фігурує у значенні: *місце*, отже, правимо *міста* – на *місця*. Словосполучення у *вочах* правлено на *ув очах*.

Подаються паралельні написання слів: *лишінь* і *лишень*, *скоріше* і *скорійше* (аналогічно й *веселійше* – в останній репліці героїні).

Залишено без змін, як ознаки особливостей мови письменника, такі слова: за *вrajeю* роботою, *нігде*, *хожу*, *пригну коліни*, з *базарю*, *блещать*, чи ж *можно*, любите до *смерти*, *моїй* краси, *моїй* коси (в значенні: *моєї*), *не хочить* (в значенні: *не хоче*), як *пошлеть* (в значенні: *пошле*), *чепляйте*, *скільки*, *стільки*, *під вечер*, в *слізах*, *богаті* (в значенні: *багаті*), *ліса* (множина від: *ліс*), *мате* (в значенні: *мати*), з *матер'ю* твоею, *ітти* (в значенні: *йти*), *ніч'єю*, в *сем'ї*, *незнаємо* о чім (в значенні: *невідомо* про що), *невідаме* (в значенні: *невідоме*).